

KARAKOYUNLU-MEMLÜK İLİŞKİLERİNİN ÇAĞDAŞ TÜRKİYE TARİHİ'NDE ARAŞTIRILMASINA DAİR

*Research Concerning The Relations Between Qaraqoyunlu and
Mamluks In Modern Turkish History*

Tofiq NECEFLİ*

ÖZET

Karakoyunlu Beyliği, XIV. yüzyılın son çeyreğinde Doğu Anadolu'da siyasi güç merkezine çevrilerek bölgede meydana gelen olaylarda aktif rol oynamaya başlamıştı. Bu dönemlerde Timur'un ön Asya'ya askeri seferleri Doğu Anadolu'daki durumu etkilemiş ve Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur. Azerbaycan'ın işgal edilmesinden (1386) sonra Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da Timurlu Devleti'ne karşı mücadele veren güçlerin Mısır Memlük Devleti ile ilişkiler kurduğu görülmektedir. Burada Timur'a karşı mücadele veren güçlerden biri de Karakoyunlu Devleti idi. 1410'da Kara Yusuf (1389-1420) tarafından kurulan Karakoyunlu Devleti'nin Memlüklerle olan ilişkileri, bölgedeki siyasi gelişmelerin etkisiyle İskender (1420-1438) ve Cihanşah (1438-1467) dönemlerinde de devam etmiştir.

Türkiye Tarihçilerinin Memlük kaynaklarını bütün yönleriyle incelemeleri ve bu kaynaklardan faydalanmaları iki devlet arasındaki ilişkileri daha çok aydınlatmaya imkan verecektir. Bu makalede genel olarak Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinin Çağdaş Türkiye tarihinde tetkik seviyesine aydınlık getirilmiş ve onların kısa tahlilleri verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Karakoyunlu, Memlüklü, Kara Yusuf, İskender, Cihanşah, Sultan Farac, Şeyh Mahmudi, Barsbay, Çakmak.

ABSRTACT

In the last quarters of the 14th century Qaraqoyunlu Sultanate started to take active role in the events inside the region turning into a political power in East Anatolia. At the end of the 14th century, Timur's military marching into near Asia affected the situation in East Anatolia and caused the relations between Qaraqoyunlu and the Mamluks to develop. It is seen that the powers who were struggling against Timur's state in Azerbaijan and East Anatolia established relations with Egyptian Mamluks after occupation of Azerbaijan (1386). One of powers who struggled against Timur was Qaraqoyunlu Sultanate. Qaraqoyunlu State that was founded by Qara Yusuf (1489-1420) in 1410, existed in the periods of Iskandar (1420-1438) and Jihanshah (1438-1467) under the effect of the political developments in the region.

---

* Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi A. Bakıhanov adına Tarih Enstitüsü Bakü/AZERBAYCAN tofig-nacaflı@rambler.ru

Mamluk sources that are benefited by Turkish historians in all directions gave opportunity to clarify the relations between two states. In this article the relations between Qaraqoyunlu and the Mamluks have been generally clarified and analysed in Modern Turkish History point of view.

Key words: Qaraqoyunlu, Mamluks, Qara Yusuf, Iskandar, Jihanshah, Sultan Faraj, Sheyh Mahmudi, Barsbay, Chakmak.

GİRİŞ

Karakoyunlu Devleti (1410-1467) ile Mısır Memlük Sultanlığı arasındaki siyasi ilişkilerin başlanma süreci, aslında XIV. yüzyılın sonlarından itibaren ele alınabilir. Bu da Karakoyunluların Van Gölü civarında kurulu olan Beylik dönemine kadar gitmektedir. Temel kaynaklarda, bu ilişkilerin Kara Yusuf (1389-1420) döneminde başladığı ön plana çıkmakta ise de, Karakoyunluların Azerbaycan'da hakimiyeti ele geçirmelerinden önce kurulduğu belirtilmektedir.

Timur'un bölgedeki hakimiyeti sonucunda Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinin ortaya çıkması sanki zorunlu hale gelmişti. Bölgedeki tek düşmana karşı askeri-siyasi koalisyonun kurulması Karakoyunlu Kara Muhammed'in Memlük Sultanı ile yakınlaşmasına sebep olmuştur. Faruk Sümer bununla ilgili, "1385 yılında Kara Muhammed Musul ve Mardin arasındaki bölgenin sahibi olan amcası Mısır Hoca'yı Kahire'ye göndererek Sultan Berkuk'tan iki düşmanın hücumuna maruz kaldığı için ona sığınmayı ve oradan Suriye'ye geçmek için izin istemiş" olduğunu yazmaktadır. Memlük tarihçisi İbn Hacer de Kara Muhammed'in Mısır Sultanı'ndan himaye ricasının kabul edildiğini bildiriyor. F. Sümer, bu ricanın aslında yakınlaşan Timur tehlikesi ile ilgili olduğuna işaret etmektedir [10, 48].

Kara Muhammed ile Mardin hakimi Melik Zahir İsa'nın 1389 yılının Nisan ayında Kahire'ye elçi göndermiş, isyana etmiş olan Halep Valisi Yel-Buğra Nasır'a karşı savaşmak için Memlük Sultanı Berkuk'tan izin istemiştir. Ama Mısır sultanı onların bu teklifini diplomatik usulla redetmiştir [10, 53; 17, 30].

1388'de Timur'un Semerkant'a dönmesinden yararlanan Kara Muhammed Azerbaycan'da hakimiyeti ele geçirmek için mücadeleye başladı [9, 165]. O, aynı yıl Mayıs ayının 24'ünde Tebriz'e sefer ederek Celayirli emirlerini mağlup etti ve şehri ele geçirdi. Memlük tarihçilerinin bilgilerinden faydalanan F.Sümer, aynı yılın Aralık ayında Kahire'ye gelen Kara Muhammed'in gönderdiği elçinin, Tebriz'in Karakoyunlular tarafından tutulduğu, Memlük Sultanı'nın adına hutbe okunduğu ve para bastırıldığını bildirdiğini yazmaktadır [10, 52].

Zamanında Timur'a karşı ittifak yapan Memlük Sultanı Bergök'ün ve Kayseri-Sivas hükümdarı Kadı Burhanettin'in 1398'de ölümü Doğu Anadolu'da siyasi durumu çok etkilemişti. Oluşmuş elverişli durumdan yararlanan Timur, 1399'da bölgeye sefer başlattı. 1400'de Timur'un Sivas istikametinde ilerlemesi Karakoyunlu Kara Yusuf ile Celayirli Hükümdarı Sultan Ahmet'i Memlük Sultanı Farac'a sığınmaya mecbur etti. Onlar Halep istikametinde hareket ederek Memlük Sultanı Farac'a elçi göndererek, yardım talebinde bulundular. Ama Halep civarında şehir valisi Demirtaş onların ilerlemesine izin vermedi ve Hama Valisi Tokmak'la birlikte onlara engel olmaya çalıştı. Bu zaman taraflar arasında meydana gelen savaşta Halep Valisi Demirtaş mağlup edildi. Hama Valisi Tokmak ve Birecik Valisi Nasrettin esir alındı. Kara Yusuf ve Sultan Ahmet Farac'a mektup göndererek meydana gelen olayda Halep Valisinin günahkar olduğunu, onların savaşmaya mecbur kaldığını bildirdiler. Bu olaydan sonra Memlük Sultanı'na sığınmanın mümkün olmayacağını anlayan her iki hükümdar, Osmanlı Sultanı'nın himayesine girmeye karar vermişler [10, 61-62; 1, 231].

Timur'un Bağdad ve Suriye'yi 1401'de işgal etmesi, 1402'de ise, Ankara Savaşı'nda Osmanlı Sultanı'nı ağır mağlubiyete uğratması, Kara Yusuf'u Timur'a karşı bölgede yegane güç olan Mısır Sultanı ile ilişkilerinin tekrar kurulmasına getirip çıkarmıştır. Kara Yusuf'la Sultan Farac arasındaki olumlu gelişmeler iki tarafın da çıkarlarına uygundu.

Suriye bölgesindeki Hille yakınlarında 1403'un Yazında Timurlu ordusuna mağlup olan Kara Yusuf, aynı yılın Eylül'ünde Şam'a geldi ve şehrin Valisi Şeyh Mahmudi tarafından saygıyla karşılandı. Şam Valisi durumu Kahire'ye bildirdi ve Karakoyunlu Hükümdarı'na saygı gösterildi. Bir süre sonra Timur'dan kaçan Celayirli Sultan Ahmet de Şam'a sığınmaya mecbur oldu. Mısır Sultanı'nın Kara Yusuf'u Kahire'ye göndermek talebi Şam Valisi'nin ricasından sonra askıya alındı. Ama, çok geçmeden Memlük Sultanı Timur'un Mısır'a yürüyüşünden korkarak onların hapsedilmesi için emir verdi. Bu emri dikkate alan Şam Valisi 10 Ocak 1404'te Kara Yusuf'u Şam kalesinin Burc ul'Hamam, Sultan Ahmet'i ise, Burc us'Silsile kısmında hapsedtirdi [10, 66; 7, 33]. Timur'a karşı kurulan Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinin iyi başlamasına bakmayarak, daha sonra ilişkilerin iyimser devam etmediğini görmekteyiz. Çünkü Timur elçisi Mesut Hoca'yı Kahire'ye göndererek Mısır Sultanı'ndan "Hac kervanlarını soyan ve Müslüman memleketlerini talan eden Kara Yusuf'un idam edilmesini, Celayirli Ahmet ise, onun kendisine göndermesini" talep etmişti [12, 348; 10, 66]. Timur'un talebini dikkate alan Memlük Sultanı Şubat ayında onların idamı için hüküm vermiş ama, Şam Valisi bu fermanı hayata geçirmemiştir

[13, 58; 10, 66; 14, 181]. F. Sümer'in belirttiğine göre Timur beklenen tehlikenin tedbirini almak için ona tabi olmak istemeyen Kara Yusuf ve Sultan Ahmet'in idamını Memlük Sultanı'ndan talep etmişti [10, 66].

1404 yılının Aralık ayında Memlük emirlerinden Yaşbey Sultan Farac'a karşı isyan başlattı. Şam Valisi Şeyh Mahmudi ve Halep Valisi Çakamda da bu isyanda yer aldılar. Böylece, Şeyh Mahmudi isyancılara yardım ederek, 1405 yılının Ocak ayında Kara Yusuf'un ve Sultan Ahmet'in kuvvetlerinden faydalanmak için onları hapisten azat etti. Sultan Ahmet isyana katılmadı ve Şam şehrini terk etti. Kara Yusuf ise, 500 kişilik taraftarı ile isyancılara yardım etti. Aynı yılın Haziran ortalarında Kara Yusuf'n da yer aldığı ilk savaşta Sultan Farac mağlup edildi. Ama, bir süre sonra bazı emirlerin ihaneti sonucu Kahire yakınlarında mağlup olan isyancılar Şam'a çekilmek zorunda kalmışlardır [10, 68; 16, 36-37]. Daha sonra Şam Valisi Şeyh Mahmudi ile anlaşamayan Kara Yusuf, şehri terk ederek kendi ülkesine dönmüştür [8, 27; 7, 44].

Türkiye Araştırmalarında Karakoyunlu-Memlük İlişkileri

1410'da merkezi Tebriz olan Azerbaycan Karakoyunlu Devleti'nin kurulması ile Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Bundan sonra taraflar arasındaki ilişkiler devletlerarası ilişkiler şeklinde devam etmiştir. Ama, Kara Yusuf'un devletin sınırlarını Güney-Batı istikametinde genişletmek istemesi, Azerbaycan Karakoyunlu Devleti'ni Memlük Devleti'nin rakibine çevirmiştir. Bu durumda Memlük Sultanı Karakoyunlu tehlikesinin karşısını almak için Akkoyunlu Beyliği ile işbirliğine gitmiştir. Memlük Sultanı, Karakoyunlu Devleti'ne karşı Doğu Anadolu'da büyük güç haline gelmiş ve Azerbaycan'da hakimiyet kurmak isteyen Akkoyunlu Beyliği'ne bu konuda teklif götürmüştü. Timur'un ölümünden sonra bölgede önemli bir müttefiğini kaybeden Akkoyunlu Kara Osman da, Memlüklerin bu teklifini olumlu bularak kabul etmiştir.

Kara Yusuf, durumu doğru değerlendirerek Memlük Devleti ile siyasi ilişkileri gerginleştirmemek için bütün diplomatik vasıtalarından faydalanmaya çalışmıştır. O, bu amaçla 1411'de Elbistan'da olan Mısır Sultanı Farac'ın yanına elçi göndermişti. Devrin kaynaklarında elçinin hangi amaçla gönderildiği hakkında bilgi çok sınırlıdır [6, 14]. Şunu belirtmek gerekir ki, aynı yıl Karakoyunlularla Akkoyunlular arasında Diyarbakır'da ve Mardin bölgesinde savaşlar başvermişti. Bununla ilgili F. Sümer, Kara Yusuf Ergani Kalesi önünde Kara Yülük Osmanı mağlup ederek, onu savaş meydanından kaçmaya mecbur ettiğini yazmaktadır [10, 90]. İşte, Mısır Sultanı'nın yanına Kara Yusuf'un elçisi tam bu sırada gönderilmişti. Kurulacak bu ilişkilerin

başlıca amacı Karakoyunlu hükümdarının Akkoyunlulara karşı Mısır Sultanı'ndan yardım almak isteği olmuştur. Bu durumdan Sultan Farac da Suriye'de ona karşı çıkmış isyanı bastırmak için Karakoyunluların yardımından yararlanmaya çalışmıştır.

Trablus Valisi Nevruz'la Şam Valisi Şeyh Mahmudi, 1411'in sonlarına doğru Memlûk Sultanı Farac'ı tahttan indirmek için mücadeleye başladı [4, 516]. Bu zaman Şam Valisi Şeyh Mahmudi Sultan Farac'a karşı mücadelede Kara Yusuf'tan yardım almak için Ahmet Cengi'yi onun yanına gönderdi. Bu sırada Trablus Valisi Nevruz da kendi adamı Pehlivan'ı hediyelerle birlikte Kara Yusuf'un yanına yollamıştır [7, 98]. Bu gelişmelerle ilgili M.H.Yınanç'ın açıklamaları, Şeyh'in Memlûk Devleti'ne karşı başlattığı mücadelede zafer kazanması için Karakoyunlu Hükümdarı'nın desteğini, Şam'a doğru hareket eden Sultan Farac ise, isyanı bastırmak için Dulkadir, Karaman ve Akkoyunlu Beyleri'nin yardımını almaya yönelmiştir şeklindedir [16, 40]. Ama Sultan'ın bu teşebbüsü sonuçsuz kalmıştır. Çünkü, 25 Nisan 1412'de Sultan Farac'la isyancılar arasında Lacun adlı yerde çıkan savaşta Sultan mağlup olarak Şam'a kaçtı. O, Şam'da tahttan indirilerek, Halife El-Mustein Billah'ın fetvasıyla öldürülmüştür [7, 104]. Aynı yıl içinde Şam Valisi Şeyh Mahmudi ise, taht uğrunda mücadelelerde rakiplerine galip gelerek Memlûklü hakimiyetine sahip olmuştur.

Görüldüğü gibi, Kara Yusuf Memlûk tahtı uğrunda verilen mücadelede Mısır Sultanı'nın yardım isteğini geri çevirerek onun rakibini savunmuştur. Çünkü Kara Yusuf'un sınırlarını Güney-Batı yönünde genişletmek isteği Memlûk Sultanı tarafından kabul görülmemiştir. Bunun için, Kara Yusuf eski mütteffiği olan Seyh Mahmudi'nin Memlûk tahtına oturma isteğini olumlu karşılamıştır. Ama, Şeyh Mahmudi'nin Mısır tahtına geçişi, durumu olumsuz etkilemiştir. Kara Yusuf'la olan eski dostluk ilişkileri arkaplane alınmış, siyasi çıkarlar ve bazı menfaat hesapları önplana çıkmıştır. Anlaşılan bölgenin entrikalarla dolu siyasi durumu iki hükümdarı da şartlara ayak uydurmaya mecbur etmiştir.

K.Y. Koprıman'ın belirttiğine göre, 1415'in Yazında Mısır Sultanı Şeyh Mahmudi bu dönem Şam Valisi olan Ganibey'in isyanını bastırarak Halep'e geldi. Bu zaman Akkoyunlu Kara Osman, oğlu Ebu Said'i tebrik için ora göndermişti. Kasım 1415'te ise, Sultan Mahmudi Ebu Said'i hediyelerle geri göndermiştir [7, 192]. K.Y. Koprıman, Memlûk tarihçilerinden Makrizi'nin verdiği bilgiye dayanarak Sultan Şeyh Mahmudi Halep'te iken Kara Yusuf'un elçisinin de oraya geldiğini yazmaktadır [7, 192]. Bu kaynakta Karakoyunlu elçisinin hangi amaçla gönderildiği hakkında geniş bilgi verilmiyor. Anlaşılan o ki, olayları yakından takip eden Kara Yusuf,

Akkoyunlularla ilişkilerinin gerginliğini dikkate alarak, Kara Osman'ın Sultan Şeyh Mahmudi ile yakınlık kurmasına imkan vermemek için Halep'e kendi adamını göndermiştir.

Olayların sonraki ilerleyişi, Kara Yusuf'un bu adımı atmakta hata yapmadığını göstermektedir. Bu dönem Doğu Anadolu'da Karakoyunlularla Akkoyunlular arasında rekabet daha da keskinleşmişti. 1416'nın Yazı'nda Akkoyunlu ordusu Erzincan'a saldırmış ve şehrin hakimi Pir Ömer yardım için Kara Yusuf'a başvurmak zorunda kalmıştı. İskender'in Pir Ömer'e yardıma gelmesi ile Kara Osman bu bölgeden kaçmak zorunda kalmıştır [8, 24; 10, 96-97]. K.Y. Kopraman'ın yazdığına bakılırsa, Karakoyunlularla Akkoyunlular arasında mücadelenin yeniden arttığı bir devirde, 27 Kasım 1416 yılında Kara Yusuf, Kahire'ye Deniz adında bir elçisini göndermiştir. Ama kaynaklarda Karakoyunlu elçisinin hangi amaçla gönderildiği hakkında hiçbir bilgi verilmemektedir [7, 193]. Anlaşılan, Karakoyunlu elçisinin Mısır'a gönderilme nedeni, Erzincan'a düzenlenen seferden sonra Akkoyunlularla ilişkilerin zora girmesinden kaynaklanmıştır. Bu da her zaman bölgede meydana gelen siyasi olayların Karakoyunlu-Memlük ilişkilerini de etkilediğini göstermektedir. Öyle ki, Akkoyunlu Kara Osman'ın Karakoyunlular aleyhine faaliyetlerini çoğaltması ve iç karışıklıklardan faydalanarak Malatya, Darende ve Behisni şehirlerini ele geçirdi. Aynı zamanda Kürt emirlerinin Gerger ve Kahta kalelerini nezaret altına alması da Sultan Şeyh Mahmudi'nin 1417'nin Yazı'nda Malatya bölgesine sefer etmesine sebep oldu [10, 97; 7, 192]. Bu seferde Kara Yusuf da Memlük Sultanı'nın yanında yer alarak, onun müttefiki gibi Akkoyunlu Kara Osman'a karşı mücadele etmiştir.

Kara Yusuf Akkoyunlulara karşı yürüyüşü öncesinde, 11 ağustos 1417'de Memlük sarayına Hamidettin'in başkanlığı altında bir elçi heyeti gönderdi. K.Y.Kopraman Memlük tarihçisi Makrizi'nin verdiği bilgiye dayanarak, Kahire'ye Hamidettin'le birlikte Kara Yusuf'un oğlu Muhammed Şah ve Erzincan hakimi Pir Ömer'in de mektup ve hediyelerle geldiğini belirtmektedir. Kara Yusuf gönderdiği mektubunda Akkoyunlulara karşı hücumu hazırlandığını bildirmişti [7, 194]. Buna karşılık Akkoyunlu Kara Osman da, oğlu Hamza'yı mektup ve hediyelerle Mısır Sultanı'na gönderse de, Şeyh Mahmudi Akkoyunlu elçisine olumlu cevap vermemiştir [7, 194].

Memlük tarihçilerinin verdiği bilgiye göre, Eylül 1417'de, Sultan Şeyh Mahmudi Halep'te bulunurken yanına Kara Yusuf'un gelmiş ve Karakoyunluların Akkoyunluları mağlup ettiği haberini getirmiştir. Sultan Şeyh Mahmudi bu haberdan memnun olmasa da, saygı gereği elçiyi kıymetli hediyelerle geri göndermişti [10, 97; 7, 195]. K.Y. Kopraman'ın

fikirince, Memlük Hükümdarı Suriye seferi sırasında Elbistandayken de yanında olan Karakoyunlu elçisini kendi elçisi ile birlikte Kara Yusuf'a mektup ve kıymetli hediyeler göndermişti [7, 195].

Kara Yusuf'un Akkoyunlular üzerinde bir sonraki zaferinden sonra taraflar arasında barış imzalandı. Anlaşmaya göre, Kara Osman Mardin'in Kuzey-Batı'sındaki Savur kalesini Karakoyunlulara vermiş ve karşılığında bir milyon dirhem para, 100 at ve 100 deve almıştı [10, 97; 17, 43]. Böylece, Karakoyunlu Kara Yusuf'la Akkoyunlu Kara Osman arasında imzalanan barıştan memnun kalan Mısır Sultanı, ülkesinin Kuzey sınırlarında güvenliği sağlama olarak Kahire'ye dönmüştür.

Ama bir süre sonra Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinde soğukluk yaşandı. Bunun nedeni ise, Temmuz 1418'de Timurlu Sultanı Şahruh ile Memluk Sultanı Şeyh Mahmudi'nin tahrikleri sonucu Kara Osman'ın barış anlaşmasını bozarak Mardin üzerine yürümesi olmuştur. Buna rağmen, Kara Yusuf Akkoyunlulara karşı koyarak onları Diyarbakır yakınlarında mağlup etmiştir. Yenilgiden sonra takip edilen Kara Osman Halep Valisi'ne sığınsa da yürüyüşü devam ettiren Kara Yusuf, Fırat'ı geçerek Eylül'ün 20'sinde Mercidabık'da Kara Osman'ı tekrar mağlubiyete uğrattı. Bunun üzerine Akkoyunlu hükümdarı Halep'e kaçmak zorunda kaldı. Kara Yusuf savaştan sonra Memlük sınırları içinde olan Antep bölgesini ele geçirdi. Bu durum Kahire'de büyük telaşa sebep oldu. Sultan Şeyh Mahmudi, Kara Yusuf'un Suriye üzerine de yürüyeceğine ihtimal vererek, Hac seferini iptal edip, Karakoyunlulara karşı savaş hazırlıklarına başladı. Hatta, Şeyhülislam ve dört mezhep kadısından da savaş fetvası alınmıştı. Bunu duyan Kara Yusuf, Halep Valisi Yaşbey'e ve Mısır Sultanı'nın kendisine mektuplar göndermekle özür dileyerek, amacının sadece Kara Osmanı cezalandırmak olduğunu bildirmiştir [10, 101].

Bu dönem olayları Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinin hiç de sağlam bir zeminde olmadığını göstermektedir. Doğu Anadolu'ya sahip olma uğrunda mücadele veren ve gittikçe şiddetlenen Karakoyunlu-Akkoyunlu rekabeti bu sağlam olmayan ilişkileri etkileyen en önemli neden olmuştur. Memlük Sultanı da oluşmuş bu durumdan kendi menfaatine uygun şekilde yararlanmaya çalışmıştır.

Kara Yusuf'un Akkoyunlu Kara Osman üzerinde arka arkaya zaferler kazanması, onun Memlük Sultanı ile gelişen ilişkilerini de doğrudan etkilemiştir. Ayrıca, bu dönemde Karakoyunlu Hükümdarı'nın Kahire ile ilişkilerinde daha fazla dikkat eden taraf gibi hareket ettiği görülmektedir. Öyle ki, eskiden Kara Yusuf'un Mısır Sultanı'na gönderdiği mektuplarında

iki ülke ilişkilerini gerginleştirmemek amacı var idiyse, sonraki mektuplarda Karakoyunlu Hükümdarı'nın bazı istek ve talepler ileri sürdüğü açık bir şekilde hissedilmektedir. Örneğin, Mart 1420'de Kara Yusuf, Mısır Sultanı'na tehditkar mektup göndererek, Şam'da hapisteyken kendisinden alınmış kıymetli taşı ondan talep etmiştir [13, 58; 10, 104; 7, 198].

Şüphesiz, Kara Yusuf'un elde ettiği siyasi ve askeri başarıları ve buna ek olarak Kahireye gönderdiği tehditkar mektuplar, artık Memlük sarayında ciddi rahatsızlığa yol açmıştı. Karakoyunluların Suriye'ye sefere hazırlandığı yönünde Mısır sarayına ulaşan bilgilerden sonra, Şeyh Mahmudi de, ciddi tedbirler almaya başlamıştır. Bu konuyla ilgili F.Sümer, Mart 1420'de Mısır Sultanı Kara Yusuf'a karşı savaşmak için komutanlarına emir verdiğini, hatta ata binemeyecek kadar hasta olmasına rağmen bu kararından dönmediğini de belirtmektedir [10, 101; 5, 458].

Böylece, Timurlu Sultanı Şahruh'un Azerbaycan'a doğru harekete geçtiği bir dönemde Memlük Hükümdarı Şeyh Mahmudi de Karakoyunlu Devleti'ne karşı savaşa kalktı. Bu karar, 14 Ağustos 1420'de Memlük Emirleri, Halife ve dört mezhep şeyhlerinin toplandığı kurulda çıkan fetva ile meşrulaştırılmıştır [10,103]. F.Sümer Memlük tarihçisi Makrizi'nin verdiği bilgiye dayanarak, Memlük Sultanı'nın Karakoyunlular üzerine askeri yürüyüşe hazırlanma sebebi Kara Yusuf'un oraya gönderdiği tehditkar mektuptu demektedir. Kara Yusuf, bu mektubunda 1404'te Şam'da hapisteyken ondan rüşvet olarak alınan değerli taşın geri verilmesini istemişti. Muhtemelen, bu mektupta Şeyhi sinirlendirecek bazı ifadeler de vardı. [10, 104]. Yine F.Sümer'in fikrinde, Memlük Sultanı Şeyh Mahmudi'nin Karakoyunlular üzerine sefere karar vermesinin başlıca nedeni, kuşkusuz Kara Yusuf'un Suriye'ye hücum edeceği haberi olmuştur [10, 104].

K.Y.Kopruman, "23 Ağustos 1420'de Memlük ordusu Karakoyunlu Kara Yusuf'a karşı Suriye istikametinde ilerlemeye başladı; Bu sırada Hasan Keyf Hükümdarı Süleyman Kara Yusuf'un ölüm haberini Kahire'ye ilettiler; Kara Yusuf'un ölümü üzerine Memlükler savaştan vazgeçmiş oldular" şeklinde yazmaktadır [7, 198]. F.Sümer'in bu konuyla ilgili fikri ise, "Timurlu Sultanı Şahruh'la savaşa giren Kara Yusuf'un Ucan'da aniden ölümü sadece Çağataylıları değil, aynı zamanda Akkoyunlu ve Memlükleri de sevindirmiştir" şeklindedir [11, 12].

İskender ve Cihanşah Devri Karakoyunlu-Memlüklü İlişkileri

Kara Yusuf'un ölümünden sonra Karakoyunlu Devleti ile Memlük Devleti arasındaki ilişkiler yumuşamaya başlamıştır. Bunun nedeni ise,

Timurlu Sultanı Şahruh'un aralıksız hücumlarına maruz kalan ve iç çekişmeler sürecine düşen Karakoyunlu Devleti'nin artık Memlük Sultanı için ciddi tehlike olmaması idi. Diğer taraftan Sultan Şahruh'un Azerbaycan'a yaptığı sefeleri sonucunda Kara Osman, Akkoyunlu sınırlarını hayli genişletmişti. Böylece, Doğu Anadolu'dan geçen transit ticaret yolları ve önemli stratejik kaleler Akkoyunluların kontrolü altına geçmişti. Bu nedenle, Akkoyunlu Beyliği Memlük Devleti için ciddi tehlike haline gelmişti. İşte bu durum, Mısır Sultanı'nın tekrar Karakoyunlu Devleti ile ilişkilerinin iyileştirmesine neden olmuştur. Bu defa Mısır Memlük Devleti, Akkoyunlular ve Timurlulara karşı mücadelede Karakoyunluların yeni hükümdarı İskender'e yardım etmeye çalışmıştır.

Timurlu Devleti Sultanı Şahruh'un 15. yüzyılın 20. yıllarında art arda yaptığı Azerbaycan seferlerinde onun yanında yer alan Akkoyunlu Kara Osman'ın da Doğu Anadolu'da bir hayli güçlenmesine zemin oluşturmuştu. Bu da Memlükler için tehlike anlamına gelmekte idi. Bu yüzden Memlük-Akkoyunlu ilişkilerinde gerginlik, bunun tam tersi olarak ise, Memlük Karakoyunlu ilişkilerinde yumşama başlamıştır. Öyle ki, 1429'da Karakoyunlu Hükümdarı İskender Selmâs Savaşı'nda Sultan Şahruh'a mağlup olunca, Doğu Anadolu'ya oradan da Mısır Sultanı Barsbay'ın yanına kaçmış ve saygıyla karşılanmıştı [6, 24]. 1435'te de Karakoyunlu İskender Tebriz yakınlarındaki savaşta üçüncü defa Sultan Şahruh'a mağlup olup, yine Doğu Anadolu'ya çekilmişti. Bu defa Timurlu Sultanı'nın talebi üzere İskender'in önünü kesmeye çalışan Kara Osman, Erzurum yakınlarında meydana gelen savaşta öldürüldü. İskender, Kara Osman'ın kafasını keserek Memlük Sultanı Malik Eşref Barsbay'a göndermişti. Bu konuyla ilgili, Memlük tarihçilerinin bilgilerine dayanan F. Sümer, Kara Osman'la birlikte iki oğlunun da öldürüldüğünü ve kesik kafaların 4 Ekim 1435'te Kahire'ye gönderildiğini bildirmektedir [10, 136]. Kara Osman'ın ölümüne çok sevinen Sultan Barsbay, bunun karşılığında İskender'e 10 bin dinar değerinde İskenderiye kumaşından armağanlar göndermiş ve yakında ona yardım etmek için sefere çıkacağını vaad etmiştir [10, 140; 3, 270].

Sultan Şahruh'un Azerbaycan'ı terk etmesinden sonra Azerbaycan'a dönen İskender taht mücadelesinde kardeşi Cihanşah'a yenilerek Nahçıvan'daki Elince kalesine sığındı ve müttefiği Sultan Barsbay'dan yardım talebinde bulundu. Cihanşah tarafından etrafı kuşatılan İskender'in tek ümidi Memlük Sultanı Barsbay'ın göndereceği yardım idi. Memlük Sultanı, aynı zamanda saltanat rakibi Canbey Sufi'nin tahriki ile Mısır Devleti'ne bazı sorunlar çıkaran Dulkadiroğlu Mehmet beyi ve Akkoyunlu şehzadelerini himaye ettiği için Sultan Şahruh'a da karşı idi. Bütün bu

nedenlerden dolayı gerçekten Karakoyunlu İskender'e yardım etmek için tanınmış emirlerinden Tanrıvermiş ve Şam ile Halep Valisi olan Korkmaz'ı büyük bir kuvvetle Cihanşah üzerine gönderdi [13, 92; 10, 140; 5, 469]. Bu konuda Ebubekri Tihrani şöyle yazmaktadır: “emirzadelerden Cihangir Mirza Sultan Eşref'in lütuf göstereceği ümidi ile oraya gitti. Sultan Eşref tarafından büyük saygıyla karşılandı ve krallara layık saygı gördü. Onu amacına ulaştırmak için Şam ve Mısırdan 50.000 atlı ile Diyarbakır'a gönderdi. Onların başına meşhur emirlerden ordu komutanı Tanrıvermiş ve Mısır'ın büyük Emiri, Şam ve Halep Valisi Korkmaz'ı tayin ederek, Sultan Hamza'yı tahttan indirip, hakimiyeti Cihangir Mirza'ya versinler diye onları Diyarbakır'a yollamıştı. Sonra ise, Kara Yusuf'un oğlu İskender'i Elince'de Cihanşah Mirza'nın kuşatmasından kurtarmalıydı...” [13, 92]. Memlük ordusu Emir Korkmaz'ın kumandanlığı altında Erzincan'a kadar ilerledi, ama bu sırada Mısır Sultanı Barsbay'ın ölüm haberini duyarak seferi durdurup geri dönmüşlerdi. Bir süre sonra İskender de oğlu Şah Kubat tarafından öldürülmüştür [13, 93-94; 10, 140; 5, 469; 14, 183]. Böylece, uzun süre Karakoyunlu tahtı uğrunda devam eden kardeşler mücadelesi Cihanşah'ın zaferiyle son bulmuştur (1438). İki tarafta da hakimiyetin el değişmesine rağmen, Karakoyunlu-Memlük ilişkileri bölgenin talepleri gereğince devam etmiştir.

15. yüzyılın ortalarında Karakoyunlu-Memlük ilişkilerinde yeniden gerginlik ortaya çıktı. Timurlu Sultanı Şahruh'un 1447'deki ölümünden sonra, Cihanşah bölgede daha rahat hareket etmeye başlamıştı. Akkoyunlu Cihangir Mirza ile Cihanşah arasında ilişkilerin bozulmasıyla Erzincan Akkoyunlular tarafından ele geçirilmişti. 1450'de Erzincan'ı Akkoyunlulardan geri alan Cihanşah'ın Diyarbakır istikametinde Cihangir Mirza'yı takip ederek Malatya'ya kadar ilerlemesi Memlük Sultanı'nı da rahatsız etmekte idi [17, 56]. M.H.Yinanç'ın belirttiğine göre, Mısır Sultanı Çakmak, Cihanşah'tan durumu öğrenmek için Ağustos 1450'de kendi elçisini onun yanına göndermişti. Ekim'de Kahire'ye geri dönen elçi, Cihanşah'ın Mısırlılara karşı hiçbir kötü niyetinin olmadığını ve asıl amacının Cihangir'i takip etmek olduğunu bildirmiştir. [16, 276]. Bu yüzden, Ekim 1450'de Memlük Sultanı, Dulkadirli Süleyman Bey'den Cihangir'in Memlük ülkesine sığınmak isteğinin kabul olunmamasını talep etmişti. Ama bu sıralar Memlüklerin diğer sınır valileri gibi Süleyman Bey de, Cihanşah'a karşı mücadelede Akkoyunlu şehzadelerinden Uzun Hasan'a yardım etmekte idi. Durum böyle iken Cihanşah, Aralık 1451'de Dulkadirli'lerin Akkoyunlulara yardımını engellemek için, Harput yoluyla Fırat çayını geçip Malatya'ya doğru ilerlemeye başladı. Bu haberin Kahire'ye ulaşmasıyla Sultan Çakmak Suriye'nin bütün valilerine

Kayınpederi olan Dulkadirli Süleyman Bey'e acilen yardım edilmesini emretti [17, 57]. Karakoyunlu Hükümdarı da iki devlet arasında oluşmuş siyasi gerginliği bitirmek ve Memlûk Sultanı'yla mevcut ilişkileri korumak için Süleyman Bey'e karşı seferi durdurmak zorunda kalmıştır. Nitekim tarihçi M.H.Yinanç da konuyla ilgili "Cihanşah amacının yalnız Cihangir Mirza'yı takip etmek olduğunu bildirerek Mısır Sultanı Çakmak'ın rahatsızlığına son verdi" şeklinde bilgi vermektedir [17, 57].

Şubat 1451'de Akkoyunlu Cihangir Mirza oğlunu Kahire'ye göndererek, Sultan'a teşekkürünü ve sadakatını bildirdi. Memlûklülerle Akkoyunluların yakınlaşmasından haberdar olan Cihanşah da, diplomatik ataka geçerek aynı yılın Mart ayında kendi adamını oraya göndermiştir. Farsça yazılmış bu mektupta Cihanşah Sultana saygı ve itaatini bildirerek, Erzincan ve Mardin'i ele geçirdiğini, Diyarbakır'a hücum etme amacının ise, Sultan'ın itaatinden çıkmış olan Cihangir'i cezalandırmak, memleketini ve halkını kötü idare ettiği için onu hakimiyetten uzaklaştırıp yerine amcası Şeyh Hasan'ı geçirmek olduğunu bildirmiştir [16, 176-177]. Karakoyunlu elçileri kendileriyle Cihanşah'ın kardeşi İsfahanın 10 yaşındaki oğlunu da Kahireye götürmüştü. Onlar şehzadeyi Sultana takdim ederek onun himayesi altında büyümesini Cihanşah'ın arzu ettiğini bildirmişlerdi. 27 Mart'ta Cihanşah'ın elçileri Kahire'den dönerken Memlûk Sultanı da saygı gereği kendi adamını onlarla birlikte Tebriz'e göndermişti [16, 177].

15. yüzyılın 50-60. yıllarında Karakoyunlu Cihanşah'la Akkoyunlu Uzun Hasan arasında başlayan mücadelede Doğu Anadolu'nun Akkoyunluların eline geçmesi, Karakoyunlu-Memlûk ilişkilerine de etkisini göstermiştir. Akkoyunlu Beyliği'nin bölgede gittikçe artan nüfuzu Karakoyunlu Devleti'nin o tarafa daha çok meyletmesini gerektirmiştir. Bu durum aynı zamanda Karakoyunlu-Memlûk siyasi ilişkilerini de adeta arkaplana atmıştır. Cihanşah'ın hakimiyetinin son yıllarında eğlenceye dalması, aynı zamanda kendisine isyan etmiş oğlu Pirbudak'la olan mücadelesi (1465-66) ve Uzun Hasan'a yenik düşerek öldürülmesi (10 Kasım 1467), Karakoyunlu Devleti'nin sonunu getirdiği gibi, Karakoyunlu-Memlûklü ilişkilerine de son vermiştir.

SONUÇ

Timur'un Ön Asya'ya askeri seferleri Doğu Anadolu'daki durumu etkilemiş ve Karakoyunlu-Memlûk ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur. Azerbaycan'ın işgal edilmesinden sonra Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da Timurlu Devleti'ne karşı mücadele veren güçlerin Mısır Memlûk Devleti ile ilişkiler kurduğu görülmektedir. Burada Timur'a karşı mücadele veren

güçlerden biri de Karakoyunlu Beyliği olmuştur. 1410'da Kara Yusuf tarafından kurulan Karakoyunlu Devleti'nin Memlûklerle olan ilişkileri, bölgedeki siyasi gelişmelerin etkisiyle İskender ve Cihanşah dönemlerinde de devam etmiştir.

Sonuç olarak, Azerbaycan Karakoyunlu Devleti'nin Mısır Memlûk Devleti ile karşılıklı var olan ilişkilerinin Çağdaş Türkiye Tarihi araştırmalarında öğrenilmesi, konu bakımından müstakil olarak tetkik edilmese de, Türk Tarihçilerinin Karakoyunlu ve Memlûk Devleti ile ilgili araştırmalarında bu konuya özel olarak dikkat gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca, Türk Tarihçilerinin Memlûk kaynaklarından heryönlü yararlanması, bu iki devlet arasındaki ilişkileri daha çok aydınlatmaya imkan vermiştir.

KAYNAKÇA

1. Aka, İ., "Timur Devri Anadolu", *Osmanlı 1*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999
2. Komisyon, *Azerbaycan Tarihi*, (Yedi cilt), c. 3, ЕЛМ, Bakü 1999
3. Cöhçe, S., *Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular, Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu, Siyasal, Sosyal ve Kültürel Tarihineİlişkin Makaleler Antolojisi*, Ankara 2003, ss. 265-278.
4. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi VI.*, (İlmi müşavir ve redaktör H.D.Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1992
5. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi VIII.* (İlmi müşavir ve redaktör Dr. Hakkı Dursun Yıldız), Çağ yayınları, İstanbul 1992
6. Esedov, M.E., *Azerbaycan XIII- XV. yüzyıllıyın birinci yarısında (Bedreddin Mahmud Ayninin «İkd el-Cumam fi-Tarih Ehl ez-Zaman» eseri üzere)*, Doktora tezinin Avtoreferatı (özeti), Bakü 1996
7. Koprıman, K.Y., Mısır, *Memlûkleri Tarihi (Sultan al-Malik al-Muayyad Şeyh al-Mahmudi devri (1412-1421))*, Kaynak eserler dizisi, Ankara 1989
8. Metsopski, Foma, *Teymurlengin ve Onun Haleflerinin Tarihi*, Azerbaycan SSR EA neşriyatı, Bakü 1957
9. Piriyeve, V.Z., *Azerbaycan Hülaküler Devletinin Tenezzülü Devrinde (1316-1360. yıllar)*, Elm, Bakü 1978
10. Sümer, F., *Kara Koyunlular (Başlangıçdan Cihan-Şaha kadar) 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984
11. _____, "Akkoyunlular", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı 40, İstanbul 1988, ss.1-38

12. Şami Nizamüddin, *Zafername*, (Farsçadan çeviren Necati Lugal), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1987
13. Tihrani Ebubekr, *Kitabi-Diyarbekriyye*, (Farsçadan çeviren: Rehile Şükürova), Elm, Bakü 1998
14. Uzunçarşılı, İ.H., *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969
15. Yinanç, M.H., “Akkoyunlular”, *İslam Ansiklopedisi, c. II.*, ME Басымеви, İstanbul 1988, ss.151-170
16. _____, “Cihan-Şah”, *İslam Ansiklopedisi, c. III.*, ME Басымеви, İstanbul 1988, ss. 173-189
17. Yinanç, R., *Dulkadır Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989